

Handelingsprotocol	Overlijden van een student			
Steekwoorden	Overlijden – student – stroomschema - aandachtspunten			
Doelgroep	ROC-breed medewerkers			
Eigenaar + beheer document	Student Services			
Mede eigenaar document	Coördinator Arbo en Veiligheid			
Instemming DT		Datum		
Instemming / advies OR		Datum		
Instemming / advies SR	n.v.t.	Datum		
Herzieningsfrequentie	3-jaarlijks	Herzieningsdatum		
Plaatsing	Sharepoint medewerkers: STS + url bij integrale veiligheid	Aantal pagina's	19	
Wijziging	Aanpassing protocol nav evaluatie en landelijk advies Trimbos Instituut			
Versiebeheer	Versie 3: 04-2021, actueel Versie 2: 06-2020, vervallen			

1 INLEIDING

Leerlingen, leerkrachten, directie en onderwijsondersteunend personeel vormen met elkaar een 'gemeenschap'. Als iemand uit die gemeenschap (plotseling en onverwacht) overlijdt, is dat in de meeste gevallen een gebeurtenis die de hele gemeenschap raakt. Het doet een beroep op het onderwijsgevend team om snel en adequaat te reageren, rekening houdend met een veelheid van factoren. Het is belangrijk om op momenten van verdriet en rouw zorgvuldig te werk te gaan. In een dergelijke periode komt een kleine nalatigheid vaak hard aan.

Daarom is er een handelingsprotocol bij het overlijden van een student opgesteld. In dit protocol staan alle aandachtspunten genoteerd rondom een sterfgeval binnen onze school en de daarbij behorende acties vanuit school. In dit protocol zijn acties en aandachtspunten in een stappenplan op een rijtje gezet. Deze stappen zijn zoveel mogelijk op volgorde en per contactpersoon uitgewerkt. Er zijn ook formulieren toegevoegd die bij alle activiteiten kunnen dienen als checklist. Op deze manier hopen we recht te doen aan de zorg voor de student en het personeel in geval van een sterfgeval.

Dit protocol is een leidraad voor je aanpak. Daar waar het protocol geen antwoord geeft op de vraag hoe te handelen, is het College van Bestuur bevoegd om verdere maatregelen te treffen.

Niet ieder overlijden behoeft dezelfde aanpak, vandaar dat er gekozen is voor het uitwerken voor een aantal verschillende situaties, te weten:

- Overlijden student – lesdag
- Overlijden student – weekend en vakantie
- Overlijden student – zelfdoding

Slotopmerking:

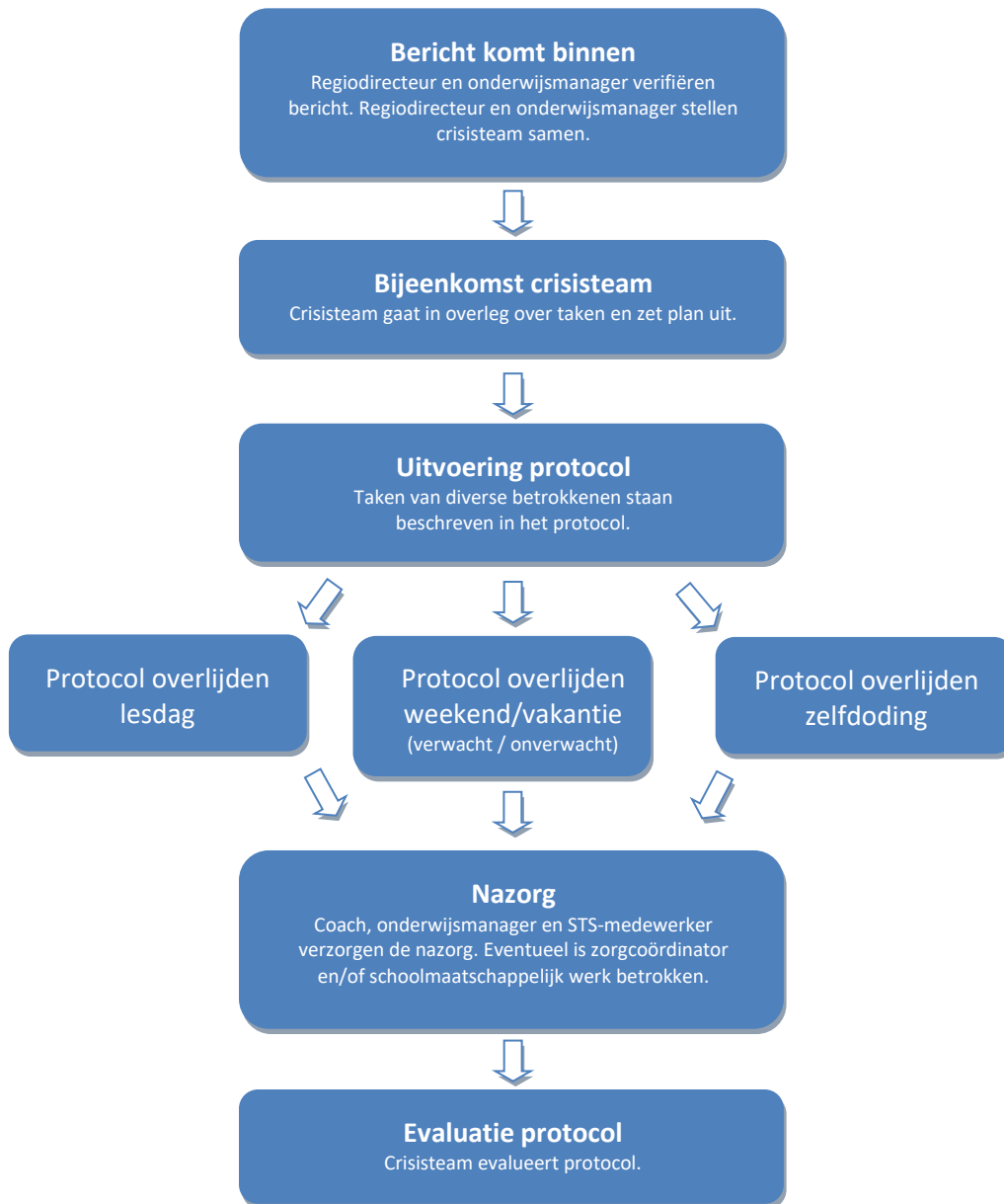
- Er is maar één persoon eindverantwoordelijk, dit is de 'hoogst' ingeschakelde persoon in de organisatie.
- Handel altijd naar eigen inzicht en goed denken.
- Wees alert dat je niet andermans taken en verantwoordelijkheden gaat overnemen, zowel intern als extern (bijv. politie, jeugdzorg) heeft ieder een eigen taak.

2 INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding	1
2	Inhoudsopgave	2
3	Stroomschema protocol	3
4	Samenstellen crisisteam	4
5	Overlijden student – lesdag	4
6	Overlijden student – weekend en vakantie	7
6.1	Overlijden student - weekend	7
6.2	Overlijden student – vakantie (onverwacht)	8
6.3	Overlijden student – vakantie (verwacht)	8
7	Overlijden student – zelfdoding	9
8	Tips / aandachtspunten bij informeren klas	12
9	Bijlagen	13
9.1	Bijlage 1: Duidelijkheid bij informatie delen	13
9.2	Bijlage 2: Signalen die kunnen wijzen op problemen	14
9.3	Bijlage 3: Informatie bij suicide	15
9.4	Bijlage 4: Voorbeeldbrief aan ouders/verzorgers	19

3 STROOMSCHEMA PROTOCOL

Onderstaande stroomschema geeft een algemeen beeld van het protocol. Voor de verdere uitwerking van de stappen, verwijzen we naar de onderdelen van het protocol.

4 SAMENSTELLEN CRISISTEAM

Het crisisteam dient te bestaan uit de volgende personen;

- Regiodirecteur en/of College van Bestuur
- Onderwijsmanager
- Coach
- STS-medewerker (in overleg wordt bekeken welke STS-medewerker aansluit)
- Bij zelfdoding **altijd** zorgcoördinator

5 OVERLIJDEN STUDENT – LESDAG

Verantwoordelijke	Taken	Benodigheden
-	<i>Bericht komt binnen</i> <ol style="list-style-type: none"> 1. Doorgeven aan regiodirecteur, onderwijsmanager en College van Bestuur. 2. Regiodirecteur en onderwijsmanager verifiëren bericht. 3. Regiodirecteur en onderwijsmanager stellen crisisteam samen. 4. Geheimhouding tot na bijeenkomst crisisteam en het bericht geverifieerd is.	-
Crisisteam	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taken tijdens eerste overleg crisisteam:<ul style="list-style-type: none"> - Bespreken welke info naar buiten gaat. - Beslissen over eventuele afgelasting activiteiten. - Scenario bepalen. - Nalopen wie wat doet (check, informeren, handelen). - Bepalen of en wanneer slachtofferhulp gewenst is. - Tijdpad opstellen (protocol hierbij doornemen). - PR inschakelen mbt communicatie. - Bepalen ruimte voor herdenkingsplek. - Tekst rouwadvertentie bepalen (in overleg met ouders plaatsen).	-

Verantwoordelijke	Taken	Benodigdheden
Onderwijsmanager	<ol style="list-style-type: none"> 1. Checkt of er broers/zussen bij ons op school zitten. 2. Belt na overleg crisisteam met ouders, navraag welke informatie bekend mag worden gemaakt. Ook vragen naar informatie mbt rouwadvertentie. 3. Signaal naar coach dat telefoontje met ouders is geweest. 4. Maakt samen met coach bezoekafspraak met ouders. 5. Vraagt wat school kan betekenen bij uitvaart. 6. Ouders geven zelf aan of en wat nodig is. School is alleen ondersteunend. 7. Overleg met coach voor verdere acties. 8. Informeert docententeam. 9. Informeert BPV adres. 10. Informeert H&F ivm uitroosteren klas student + gekozen lokaal voor opvang klas. 11. Informeert H&F over reserveren herdenkingsplek. 12. Vlaggen halfstok laten hangen tot en met de dag van afscheid. 13. Schakelt PR in. 14. Stelt brief voor ouders van alle studenten van de klas op. 15. Stelt brief voor alle klassen op. 16. Verstuurt brief dezelfde dag via mail. 17. Verstuurt kaart naar ouders namens school. 18. Informeert studentenadministratie. 19. Informeert ouders over herdenkingsplek en nodigt uit tot bezoek. 20. Evalueert 4 weken na gebeuren met crisisteam. 	<p>Vlaggen</p> <p>Brief bijlage 4</p> <p>Condoleance-kaart</p>
Coach (betreffende student) & STS-medewerker	<ol style="list-style-type: none"> 1. Belt ouders (nadat onderwijsmanager dit gedaan heeft). 2. Informeert samen met STS-medewerker de klas van de betreffende student. 3. Gaat met de klas naar een (door onderwijs manager) geroosterd lokaal, samen met medewerker STS. 4. Wijst studenten op herdenkingsplek. 5. Maakt nieuwe groepsapp van de klas aan (om te voorkomen dat ouders van overleden student meelesen en om de overleden student niet meteen te moeten verwijderen uit app). <p><i>Afhankelijk van wens ouders:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Helpt bij organisatie deelname uitvaart. 7. Maakt afspraken met studenten over deelname aan uitvaart. Inventarisatie deelname uitvaart. 8. Aanwezig op uitvaart. 9. Bestelt bloemen voor uitvaart. 	<p>Lokaal geroosterd via onderwijsmanager</p> <p>Zie ook "tips/aandachtspunten bij informeren klas".</p>

Verantwoordelijke	Taken	Benodigdheden
PR	<ol style="list-style-type: none"> 1. Teksten op startpunt medewerkers en studenten plaatsen. 2. Rouwadvertentie plaatsen in krant. 	-
Docententeam	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informeert klassen. 2. Laat toetsen vervallen voor betrokken klassen. 3. Ben alert op signalen vanuit klas (indien nodig kan STS ingeschakeld worden voor extra ondersteuning). 	-
STS-medewerker	<ol style="list-style-type: none"> 1. Neemt deel aan crisisteam. 2. Vangt betrokken klas op samen met coach. 3. Kan coach ondersteunen bij eventuele verzoeken vanuit ouders mbt uitvaart. 4. Biedt indien nodig individuele begeleiding aan studenten. 5. Stelt STS-team op de hoogte van informatie uit het crisisteam. 	-
Coach en STS-medewerker (in overleg)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Richt herdenkingsplek in. 	Ingelijste foto van student, condoleanceboek, pennen, stoel, tafel, bloemen, kaars.

NAZORG

Verantwoordelijke	Taken	Benodigdheden
Coach (indien nodig met ondersteuning vanuit betrokken STS-medewerker)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Na uitvaart eventueel samenkomen op school. 2. Check condoleanceboek; inhoud doornemen, eventuele betrokken collega's en studenten benaderen die nog niets genoteerd hebben. 3. Ruimt herdenkingsplek op (in onderling overleg). 	-
Coach en onderwijsmanager	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afspraak met ouders maken over brengen condoleanceboek. 2. Praktische zaken uitzetten; denk aan kluisje, gereedschap, werkstukken, advisering ouders mbt. beëindiging studiefinanciering, lesgeld en OV-chipkaart. 	Condoleanceboek
Onderwijsmanager	<ol style="list-style-type: none"> 1. Na ongeveer 2 maanden nog een keer bellen met ouders. 	-
STS-medewerker	<ol style="list-style-type: none"> 1. Houdt in de weken na het afscheid contact met de onderwijsmanager en coach om te kijken of er nog hulpvragen of interventies zijn waar STS bij kan ondersteunen. 	-

EVALUATIE PROTOCOL

Vier weken na het gebeuren vindt er een evaluatie plaats over uitvoering van het protocol.

Verantwoordelijke	Taken	Benodigheden
Crisisteam	<ol style="list-style-type: none"> 1. Evaluatie proces/aanpak en protocol. 2. Verslag opstellen. 3. Verslag versturen naar onderwijsmanager, zorgcoördinator en coördinator ARBO en Veiligheid.	-
Zorgcoördinator	<ol style="list-style-type: none"> 1. Verslag evaluatie archiveren (map SharePoint STS). 2. Eventuele aanpassingen in protocol doorvoeren.	-

6 OVERLIJDEN STUDENT – WEEKEND EN VAKANTIE

6.1 OVERLIJDEN STUDENT - WEEKEND

Verantwoordelijke	Taken	Benodigheden
-	<i>Bericht komt binnen</i> <ol style="list-style-type: none"> 1. Doorgeven aan regiodirecteur, onderwijsmanager en College van Bestuur. 2. Regiodirecteur en onderwijsmanager verifiëren bericht. 3. Regiodirecteur en onderwijsmanager stellen crisisteam samen. 4. Geheimhouding tot na bijeenkomst crisisteam en feit duidelijk is.	-
Crisisteam	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taken tijdens eerste overleg crisisteam:<ul style="list-style-type: none"> - Bespreken welke info naar buiten gaat. - Beslissen over eventuele afgelasting activiteiten. - Scenario bepalen. - Nalopen wie wat doet (check, informeren, handelen). - Bepalen of en wanneer slachtofferhulp gewenst is. - Tijdpad opstellen (protocol hierbij doornemen). - PR inschakelen mbt communicatie. - Bepalen ruimte voor herdenkingsplek. - Tekst rouwadvertentie bepalen (in overleg met ouders plaatsen).	-

Vervolg zie draaiboek overlijden “lesdag”.

6.2 OVERLIJDEN STUDENT – VAKANTIE (ONVERWACHT)

Verantwoordelijke	Taken	Benodigdheden
-	<p><i>Bericht komt binnen.</i></p> <p><i>Streven om protocol uit te voeren zoals beschreven (voor zover mogelijk).</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Informatie naar regiodirecteur, onderwijsmanager en College van Bestuur. 2. Regiodirecteur en onderwijsmanager verifiëren bericht. 3. Regiodirecteur en onderwijsmanager stellen crisisteam samen. 4. Geheimhouding tot na bijeenkomst crisisteam en feit duidelijk is. 5. Protocol verspreiden onder alle betrokkenen. 	-
Crisisteam	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taken tijdens eerste overleg crisisteam: <ul style="list-style-type: none"> - Bespreken welke info naar buiten gaat. - Beslissen over eventuele afgelasting activiteiten. - Scenario bepalen. - Nalopen wie wat doet (check, informeren, handelen). - Bepalen of en wanneer slachtofferhulp gewenst is. - Tijdpad opstellen (protocol hierbij doornemen). - PR inschakelen mbt communicatie. - Bepalen ruimte voor herdenkingsplek. - Tekst rouwadvertentie bepalen (in overleg met ouders plaatsen). 	-
Onderwijsmanager	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informeert coach (vorig schooljaar indien van toepassing). 	-

Vervolg zie draaiboek overlijden “lesdag”.

6.3 OVERLIJDEN STUDENT – VAKANTIE (VERWACHT)

Verantwoordelijke	Taken	Benodigdheden
Vorbereiding voorafgaand aan vakantie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Regiodirecteur en onderwijsmanager stellen crisisteam samen. 2. Protocol verspreiden onder alle betrokkenen. 	-
Crisisteam	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taken tijdens eerste overleg crisisteam: <ul style="list-style-type: none"> - Plan klaarleggen met; Hoe worden mensen op de hoogte gehouden / evt. telefoonnummers / evt. overzicht wie wanneer thuis is / contactgegevens studenten uit klas / met ouders afspreken hoe school geïnformeerd wordt. 	

Vervolg zie draaiboek overlijden “lesdag”.

7 OVERLIJDEN STUDENT – ZELFDODING

Verantwoordelijke	Taken	Benodigheden
-	<p><i>Bericht komt binnen</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Doorgeven aan regiodirecteur, onderwijsmanager en College van Bestuur. 2. Regiodirecteur en onderwijsmanager verifiëren bericht. 3. Regiodirecteur en onderwijsmanager stellen crisisteam samen (zorgcoördinator ook toevoegen aan crisisteam). 4. Geheimhouding tot na bijeenkomst crisisteam en feit duidelijk is. 	-
Crisisteam	<ol style="list-style-type: none"> 1. Taken tijdens eerste overleg crisisteam: <ul style="list-style-type: none"> - Bespreken welke info naar buiten gaat. - Beslissen over eventuele afgelasting activiteiten. - Scenario bepalen. - Nalopen wie wat doet (check, informeren, handelen). - Informeren coördinator Arbo en Veiligheid als politie betrokken is bij het onderzoek (i.v.m. regulier aanspreekpunt politie). - Bepalen of en wanneer slachtofferhulp gewenst is. - Tijdpad opstellen (protocol hierbij doornemen). - PR inschakelen m.b.t. communicatie. - Bepalen ruimte voor herdenkingsplek. - Tekst rouwadvertentie bepalen (in overleg met ouders plaatsen). 	-
Onderwijsmanager	<ol style="list-style-type: none"> 1. Checkt of er broers/zussen bij ons op school zitten. 2. Belt na overleg crisisteam met ouders, navraag welke informatie bekend mag worden gemaakt. Ook vragen naar informatie mbt rouwadvertentie. 3. Signaal naar coach dat telefoontje met ouders is geweest. 4. Maakt samen met coach bezoekspraak. 5. Vraagt wat school kan betekenen bij uitvaart. 6. Ouders geven zelf aan of en wat nodig is. School is alleen ondersteunend. 7. Overleg met coach voor verdere acties. 8. Informeert docententeam. 9. Informeert BPV adres. 10. Informeert H&F ivm uitroosteren klas student + gekozen lokaal voor opvang klas. 11. Informeert H&F over reserveren herdenkingsplek. 12. Vlaggen halfstok laten hangen tot en met de dag van afscheid. 13. Schakelt PR in. 14. Stelt brief voor ouders van alle studenten van de klas op. 15. Stelt brief voor alle klassen op. 16. Informeert studentenadministratie. 17. Informeert ouders over herdenkingsplek en nodigt uit tot bezoek. 18. 4 weken na gebeuren evaluatie uitvoeren met crisisteam. 	Vlaggen

Verantwoordelijke	Taken	Benodigdheden
Coach (betreffende student) & STS-medewerker / zorgcoördinator	<ol style="list-style-type: none"> 1. Belt ouders (nadat onderwijsmanager dit gedaan heeft). 2. Informeert samen met STS-medewerker / zorgcoördinator de klas van de betreffende student. 3. Gaat met de klas naar een speciaal geroosterd lokaal (door onderwijsmanager), samen met medewerker STS. 4. Wijst studenten op herdenkingsplek. 5. Maakt nieuwe groepsapp van de klas aan (om te voorkomen dat ouders van overleden student meelesen en om de overleden student niet meteen te moeten verwijderen uit app). <p><i>Afhankelijk van wens ouders:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Helpt bij organisatie deelname uitvaart. 7. Maakt afspraken met studenten over deelname aan uitvaart. Inventarisatie deelname uitvaart. 8. Aanwezig op uitvaart. 9. Bestelt bloemen voor uitvaart. 	<p>Lokaal geroosterd via onderwijsmanager</p> <p>Zie ook "tips/aandachtspunten bij informeren klas".</p>
PR	<ol style="list-style-type: none"> 1. Teksten op site en portal plaatsen. 2. Rouwadvertentie plaatsen in krant. 	-
Docententeam	<ol style="list-style-type: none"> 1. Informeert klassen. 2. Laat toetsen vervallen voor betrokken klassen. 3. Ben extra alert op signalen vanuit klas. Bij zelfdoding kan dit studenten aanzetten om zelf hier ook over na te denken. Kijk voor signalen ook naar bijlage 2 en blijf in gesprek met de student. (indien nodig kan STS ingeschakeld worden voor extra ondersteuning). 	-
Zorgcoördinator	<ol style="list-style-type: none"> 1. Neemt deel aan crisisteam. 2. Vangt betrokken klas op samen met coach. 3. Stelt STS-team op de hoogte van informatie uit het crisisteam. 4. Kan coach ondersteunen bij eventuele verzoeken vanuit ouders mbt uitvaart. 5. Biedt indien nodig individuele begeleiding aan studenten en betreft hierbij SMW (schoolmaatschappelijk werk). 	-
Coach en STS-medewerker / zorgcoördinator (in overleg)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Richt herdenkingsplek in. 	<p>Ingelijste foto van student, condoleanceboek, pennen, stoel, tafel, bloemen, kaars.</p>

NAZORG

Verantwoordelijke	Taken	Benodigdheden
Coach (indien nodig met ondersteuning vanuit betrokken STS-medewerker/zorgcoördinator)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Na uitvaart eventueel samenkomen op school. 2. Extra aandacht aan klasgenoten. 3. Check condoleanceboek; inhoud doornemen, eventuele betrokken collega's en studenten benaderen die nog niets genoteerd hebben. 4. Ruimt herdenkingsplek op (in onderling overleg).	-
Coach en onderwijsmanager	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afspraak met ouders maken over brengen condoleanceboek. 2. Praktische zaken uitzetten; denk aan kluisje, gereedschap, werkstukken, advisering ouders mbt. beëindiging studiefinanciering, lesgeld en OV-chipkaart.	Condoleanceboek
Onderwijsmanager	<ol style="list-style-type: none"> 1. Na ongeveer 2 maanden nog een keer bellen met ouders.	-
Zorgcoördinator	<ol style="list-style-type: none"> 1. Houdt in de weken na het afscheid contact met de onderwijsmanager en coach om te kijken of er nog hulpvragen of interventies zijn waar STS bij kan ondersteunen.	-

EVALUATIE PROTOCOL

Vier weken na het gebeuren vindt er een evaluatie plaats over uitvoering van het protocol.

Verantwoordelijke	Taken	Benodigdheden
Crisisteam	<ol style="list-style-type: none"> 4. Evaluatie proces/aanpak en protocol. 5. Verslag opstellen. 6. Verslag versturen naar onderwijsmanager, zorgcoördinator en coördinator ARBO en Veiligheid.	-
Zorgcoördinator	<ol style="list-style-type: none"> 1. Evaluatie met betrokken team van overleden student over vooraf geboden begeleiding aan betreffende student. 2. Evaluatie met betrokken team van overleden student mbt. protocol en begeleiding aan klasgenoten. 3. Verslag evaluatie archiveren (map SharePoint STS). 4. Eventuele aanpassingen in protocol doorvoeren.	-

8 TIPS / AANDACHTSPUNTEN BIJ INFORMEREN KLAS

- Geef informatie zo direct en objectief mogelijk, treed niet teveel in details. Communiceer zo min mogelijk informatie met studenten, beperk je echt tot de hoognodige zaken zoals bepaald door het crisisteam.
- Houd de klas bij elkaar.
- Zorg voor een veilige ruimte.
- Zorg voor thee/ koffie/ fris.
- Noteer absentes en zorg dat deze op dezelfde dag op de hoogte worden gesteld.
- Geef de gelegenheid om even te blijven “plakken”.
- Let op studenten die erg overstuur zijn en neem zo nodig contact op met thuis.
- Indien nodig worden de lessen afgelast of wordt er een aangepast programma aangeboden. Pas als de coach het aangeeft, mogen de studenten naar huis gaan. De eerstvolgende lesdag worden de lessen via het vaste patroon hervat.
- Houd rekening met reacties van angst, woede, ongeloof, verdriet, schuldgevoelens en let op “terugtrekkers”. Let op: benoem dat geen enkele reactie vreemd hoeft te zijn.
- Houd rekening met religieuze en culturele aspecten (zie bijlage 7 voor extra toelichting).

Wanneer de eerste emoties minder worden en de studenten vragen hoe het verder moet, kun je vervolginformatie geven;

- Vertel hoe het contact met de familie verloopt;
- Geef uitleg over gevoelens van verdriet die bij iedereen anders zijn.
- Vertel bij wie studenten terecht kunnen, als ze met iemand willen praten.
- Wijs studenten op informatie die te vinden is bij Check It.
- Vertel de studenten wat het programma op school de komende dagen zal zijn.
- Uitleg over rouwbezoek en over begrafenis/crematie/herdenking kan beter in een later stadium.
- Geef de eerste dagen, daar waar nodig, ruimte voor gesprekken en emoties.
- In geval van zelfdoding, misdrijf of noodlottig ongeval aandacht vragen voor “social media”. Boodschap: uiting geven aan verdriet mag, maar houd je aan de feiten. Speculeren via social media komt vaak ook bij de familie en vrienden terecht namelijk!

9 BIJLAGEN

9.1 Bijlage 1: Duidelijkheid bij informatie delen

Het crisisteam zorgt voor een duidelijk en compleet beeld:

- Wie is er overleden;
- Wat is er precies gebeurd;
- Waar is het gebeurd;
- Hoe is het gebeurd;
- Welke informatie mag wel naar buiten worden gebracht na overleg met ouders/ verzorgers en welke informatie (nog) niet?

Tips voor het delen van informatie:

- Werk in stapjes. Roep eerst het docententeam bij elkaar voor een bijeenkomst. Daar kunnen docenten hun eigen vragen stellen, hun eigen emoties verwerken en steun zoeken bij elkaar. Ze kunnen zo ook proberen met elkaar te praten over hoe ze het bericht aan de studenten zullen overbrengen (deze overdracht gebeurt alleen door de coach!)
- Breng daarna de klas van de overleden student bij elkaar.
- Daarna worden overige klassen door de eigen coach ingelicht. Is de coach niet aanwezig, dan wordt door de onderwijsmanager van de betreffende afdeling een vervanger aangewezen.

Overige aandachtspunten:

- De coach zal het slechte nieuws aan de groep moeten vertellen. Dit is voor de een gemakkelijker dan voor de ander. Zorg er daarom voor dat bekend is welke STS-medewerker benaderd kan worden bij eventuele vragen of indien nodig om bij te springen in de klas.
- Realiseer je dat dit bericht andere ervaringen kan reactiveren. "Oud" verdriet wordt opeens weer heel actueel. Dit geldt niet alleen voor studenten, maar ook voor de docenten zelf.

9.2 Bijlage 2: Signalen die kunnen wijzen op problemen

Signalen die kunnen wijzen op problemen bij studenten wanneer het gaat om verdriet en rouw (bij dergelijke signalen **altijd** contact opnemen met STS-medewerker en/of zorgcoördinator):

- Leermoeilijkheden;
- Verzuim;
- Psychosomatische klachten zoals hoofd- en buikpijn;
- Concentratiestoornissen;
- Slapeloosheid;
- Stemningswisselingen;
- Angstdromen;
- Toespelingen op suïcide;
- Slecht eten;
- Lusteloosheid of vermoeidheid;
- Prikkelbaarheid;
- Onverschilligheid;
- Agressiviteit;
- Schuldvragen;
- Zichzelf terugtrekken;
- Plotselinge gedragsveranderingen;
- Automutilatie;
- Vreemd lachen;

9.3 Bijlage 3: Informatie bij suicide

Als je nog meer wilt weten en informatie zoekt over zelfmoord, kijk dan op www.113.nl.

Extra informatie over 113 Stichting

113 is de nationale organisatie voor zelfmoordpreventie. Onze missie is een wereld waarin niemand zelfmoord pleegt. Wij zijn ervan overtuigd dat er jaarlijks honderden suïcides meer kunnen worden voorkómen wanneer zelfmoord beter bespreekbaar is en de zorg innovatiever en menselijker wordt georganiseerd. Mensen met gedachten aan zelfmoord en hun naasten kunnen 24/7 en anoniem een beroep doen op ons hulpaanbod met crisishulp lijnen, online therapie en een zelfhulpmodule. Dit aanbod wordt gerealiseerd door bevlogen professionals en stagiairs die werken vanuit onze vestiging in Amsterdam, en door vrijwilligers in het gehele land.

113 is niet alleen een onafhankelijke zorgaanbieder, maar ook een aanjager van suïcidepreventie in de samenleving en in de (geestelijke) gezondheidszorg. Wij ontwikkelen en verspreiden trainingen voor hulpverleners en gatekeepers. Samen met onze partners zetten we innovatieve landelijke projecten op binnen de zorg, in gemeenschappen en in de media. We ontwikkelen ons continu door in samenwerking met de Vrije Universiteit ons werk te onderzoeken op effectiviteit en bereik. Hierdoor staan we wereldwijd bekend als koploper op het gebied van e-mental health voor mensen met ernstige en acute problematiek en nemen we deel aan internationale netwerken zoals de European Alliance Against Depression en de International Zero Suicide Movement.

Literatuurlijst

Ook kun je de volgende publicaties opzoeken:

- Publicatie 'Als een ramp de school treft, omgaan met calamiteiten in het onderwijs'. Voor meer algemene informatie over wat te doen bij heftige gebeurtenissen.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2012/12/10/als-een-ramp-de-school-treft-4e-herziene-druk>

- Andriessen, K., Krysinska, K. & Andries, C. (2014). Zelfdoding bij kinderen en jongeren. Leuven, België: Uitgeverij LannooCampus.

- Voor meer informatie over de kwetsbare doelgroep LHBT-jongeren:

<http://www.iedereenisanders.nl/376/ondersteuners/#.Vjs2t7erTIU>

- Dijkstra, M. (2010). Factsheet preventie van suicidaliteit. Trimbos-instituut.
- Kerkhof, A., Van Spijker, B., (2012). Piekeren over zelfdoding. Amsterdam: Boom Uitgeverij.
- Meerdinkveldboom, J., Rood, I., Kerkhof, A. (2016): Handboek Suïcidaal Gedrag bij Jongeren: individuele en gezinsbenadering. Amsterdam: Boom Uitgeverij.
- Mokkenstorm, J. - Hoop doet leven (de 113Online suïcide survival guide).

- Speciale issue Lancet Psychiatrie met overzichtsartikelen in een digitaal flip book

http://www.lancet-journals.com/psychiatry_preview/#/28/

- JGZ Tijdschrift voor jeugdgezondheidszorg, Volume 47, Issue 6, December 2015

<http://link.springer.com/journal/12452>

Zorg dat de leerlingen/ studenten het gesprek verlaten met duidelijke handvatten over wat ze kunnen doen en waar ze terecht kunnen wanneer het niet goed gaat.

Stap 5

Wat doe je na een zelfmoord of zelfmoordpoging?

Wanneer een leerling/student een zelfmoordpoging heeft gedaan of zelfmoord heeft gepleegd, maakt dit veel emoties los bij de overige leerlingen/studenten en docenten. Geef ruimte aan dit verdriet. Het is na een zelfmoord belangrijk om als school de regie te nemen, openheid te bevorderen en richting te geven aan de gesprekken. Maar hoe doe je dat?

.....

Doe een zelfmoordpoging niet af als een schreeuw om aandacht

Een zelfmoordpoging is geen schreeuw om aandacht. Je moet het serieuzer nemen dan dat. Het komt namelijk niet veel voor dat iemand aan een zelfmoordpoging begint zonder te weten of hij wil leven of sterven. Diegene wil op dat moment dood gaan. Toch kan het ertoe leiden dat hij aan een poging begint, maar halverwege spijt krijgt en hulp inschakelt.

Ook kunnen pogingen om praktische redenen mislukken, terwijl iemand erop gericht was dood te gaan. De wens om dood te gaan is vooral een teken dat iemand in ieder geval wil stoppen met de manier van leven nu. Wanneer je in gesprek gaat met de leerling/student en zijn medeleerlingen/studenten neem dan gevoelens en gedrag serieus en vraag naar wat de leerling/student had gehoopt dat er anders zou worden.

Wat bespreek je na een zelfmoordpoging met medeleerlingen/studenten?

Als de leerling/student die de zelfmoordpoging gedaan heeft er voor openstaat, en de behandelaar van de leerling/student vindt dit ook goed, dan kun je in kleine groepen met elkaar praten over de impact van de poging, bijvoorbeeld in de eigen mentorgroep. Zo'n gesprek, met leerlingen/studenten en medeleerlingen/studenten tegelijkertijd, moet altijd vooraf gegaan worden door een individueel gesprek met de leerling/student die de poging heeft gedaan. Bespreek daarin samen hoe het gesprek met de medeleerlingen/studenten zal gaan.

Spreek af dat er niet wordt besproken over hoe de poging is uitgevoerd. De onderwerpen die wel besproken kunnen worden, zijn dat de leerling/student zich wel heel erg wanhopig moet hebben gevoeld. Dat het voor de klasgenoten ook een heftige ervaring was. Wanneer er ruimte is geweest voor deze gevoelens van pijn en verdriet, is het belangrijk om te bespreken wat je kan doen wanneer je je zo naar en wanhopig voelt.

Zorg dat de leerlingen/studenten het gesprek verlaten met duidelijke handvatten over wat ze kunnen doen en waar ze terecht kunnen wanneer het niet goed gaat.

Wanneer je een gesprek voert met alleen de medeleerlingen/studenten, dan bespreek je dat de leerling/student waarschijnlijk eenzaam en wanhopig was, benoem je dat er altijd andere uitwegen zijn en dat hulp mogelijk is. En geef aan dat als je iemand kent (of zelf bent) met dit soort gedachten, dat je dan met de mentor, een docent, of vertrouwenspersoon kunt komen praten.

Na het stilstaan bij zelfmoord en het bijbehorende verdriet is het ook goed om weer over te gaan tot de orde van de dag. Laat de leerlingen/studenten wel duidelijk weten waar ze terecht kunnen wanneer ze hier verder over willen praten.

Beperk imitatiegevaar

Bij zelfmoord is er imitatiegevaar. De leerlingen/studenten hebben nu in hun nabije omgeving gezien dat zelfmoord een mogelijke oplossing is om met problemen om te gaan. Wanneer de overleden leerling/student wordt neergezet als een 'held' dan is de kans groter dat dit imitatie-effect optreedt. Je beperkt het imitatiegevaar door een genuanceerd beeld van de leerling/student te geven (zie hieronder).

Nuanceer het beeld van de leerling/student

Wees genuanceerd over de leerling/student die zelfmoord heeft gepleegd en over zijn gedrag. Benoem niet alleen de positieve kanten van de leerling/student die zelfmoord heeft gepleegd. Zo wordt iemand geromantiseerd of verheerlijkt en levert de dood iets positiefs op. Dit kan een andere leerling/student misschien aanspreken en betekenen dat hij zelfmoord als een positieve optie gaat zien.

Nuance betekent aan de andere kant ook niet dat je alleen negatieve punten noemt, maar ook de positieve. Benadruk dat er andere oplossingen zijn en dat je graag samen op zoek gaat naar deze oplossingen.

Benoem zelfmoord, maar speculeer niet over de oorzaak

Er wordt veel over de leerling/student gepraat en de kans is heel groot dat iedereen weet dat de leerling/student door zelfmoord om het leven is gekomen; doe daarom niet alsof de leerling/student door een natuurlijke oorzaak is overleden.

Speculeer echter niet over wat de oorzaak was. Je weet namelijk nooit wat de waarheid hierover is en de kans bestaat dat je hiermee de oorzaak ergens legt, waar die niet hoort te liggen. Daarnaast is er meestal niet één oorzaak aan te wijzen. Het is van belang om eerlijk te zijn, maar niet tot in details en je van speculaties af te houden.

Weet daarom voorafgaand aan het gesprek over de zelfmoord wat je wilt gaan zeggen. Wees kort en krachtig. En geef aan waar leerlingen/studenten terecht kunnen wanneer ze het hier moeilijk mee hebben of zelf met gedachten aan zelfmoord rondlopen.

Geef aandacht aan verdriet, pijn en boosheid zodat deze geventileerd kunnen worden.

Zorg voor de groep en de individuele leerling/student

Wanneer je ervoor kiest om alle leerlingen/studenten toe te spreken in de aula, geef dan vervolgens ook voldoende kans tot het bespreken in kleinere groepen. Het is namelijk het meest effectief om de zelfmoord in kleine groepen te bespreken, onder leiding van bijvoorbeeld de mentor. Daar kan ruimte voor verdriet, pijn en boosheid zijn. Naast deze gesprekken moet je ook alert zijn op goede individuele nazorgmogelijkheden. Het bespreken in kleine groepen heeft de voorkeur boven het toespreken van een grote groep.

- Geef aandacht voor verdriet, pijn en boosheid zodat deze geventileerd kunnen worden. Bespreek dat dit een heftige situatie is, waarin deze leerling/student helaas voor de dood heeft gekozen. Dat je je kunt voorstellen dat er misschien meer leerlingen/studenten deze gedachten hebben, en dat je dat graag zou willen horen. Je kunt samen op zoek gaan naar andere oplossingen naast de dood. Want die zijn er zeker ook.
- Bespreek in kleine groepen wat de zelfmoord(poging) oproept. Zo kun je individuele reacties van leerlingen/studenten oppikken en gaan verhalen geen eigen leven leiden. Begeleid leerlingen/studenten eventueel in individuele gesprekken.
- Bespreek ook geheimhouding. Wat zou de leerling/student doen als een vriend tegen hem zegt dat hij dood wil? Geef aan dat niet geheimhouden belangrijk is, want een dergelijk probleem is te groot om alleen te dragen. Het is belangrijk de leerlingen/studenten te stimuleren wel te praten. Verwijs leerlingen/studenten naar hulp binnen de school.
- Benoem waar de leerlingen/studenten nog meer hulp kunnen vinden, zoals bijvoorbeeld bij de huisarts. Wanneer de leerlingen/studenten (nog) niet durven te vertellen over hun eigen gedachten, dan kunnen ze bij 113 anoniem hun verhaal kwijt. Dat kan ook een eerste stap zijn op weg naar hulp.
- Nodig mensen uit om te vertellen over zelfmoordgedachten. Laat mensen die ook aan zelfmoord hebben gedacht en dit achter zich hebben kunnen laten, erover vertellen. Vooral een ervaringsverhaal door iemand die dicht bij de doelgroep staat werkt positief.

Zorg voor docenten is eveneens belangrijk. Zij moeten de gesprekken met hun leerlingen/studenten kunnen voorbereiden, voeren, nabespreken, en ook ergens een plek krijgen voor hun eigen emoties.

Uit: Handreiking 'Als ik kan zeggen wat ik denk' (www.113.nl)

9.4 Bijlage 4: Voorbeeldbrief aan ouders/verzorgers

Voorbeeld brief aan ouders/verzorgers:

Geachte Ouders / Verzorgers,

datum

Woensdagochtend 6 oktober ontvingen wij het trieste bericht dat X, 1^e jaars student toerisme locatie Cuijk van ROC de Leijgraaf, is overleden. X heeft dinsdagavond 5 oktober zichzelf het leven ontnomen.

Wij als schoolleiding vinden het belangrijk om u middels een brief te informeren over deze schokkende gebeurtenis. Woensdag 6 oktober tussen 10.00 en 11.00 uur hebben we alle klassen op de hoogte gebracht. Daarna was er ruimte om, samen met de klas en een docent, de gevolgen van dit bericht met elkaar te delen. We hebben hierbij ondersteuning gekregen van het School Maatschappelijk Werk en het Student Services. De rest van de dag hebben we alle lessen laten vervallen.

Donderdag 7 oktober zullen de lessen weer worden hervat, maar zal uiteraard ruimte en gelegenheid gecreëerd worden om stil te staan bij het overlijden van X en wat dat bij een ieder mogelijk teweeg heeft gebracht.

Graag willen wij bij u onder de aandacht brengen dat voor u en voor uw zoon/dochter altijd de mogelijkheid wordt geboden om contact op te nemen met de coach, docenten, schoolleiding, maar ook met professionals als School Maatschappelijk Werk en het Student Services.

Mocht deze brief aanleiding zijn voor u of uw zoon/dochter om contact op te nemen, dan kunt u bellen naar onderstaand nummer:

00000000000000000000

Wij hopen u via deze weg voldoende geïnformeerd te hebben,

Hoogachtend,